ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI ESTETIK TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

O'sarova Gulzoda Asqarali qizi
osarovagulzoda0@gmail.com,
Komiljonova Dilbar Ilhom qizi
abdibotirovbaxrom@gmail.com
Luqmonova Kibora Shodiyor qizi
luqmonovakibora70@gmail.com,
Ravshanova Gulirano Sarvar qizi
guliranosarvarbekovna@gmail.com
Oligofrenopedagogika yo'nalishi 25/5- guruh

Abstract: This article analyzes the unique features of aesthetic education for children with hearing impairments. Aesthetic education is one of the key factors in the development of a person as a harmonious individual, helping children understand and appreciate beauty in art, nature, and society. The process of developing aesthetic perception, artistic taste, and creative thinking in children with hearing impairments is more complex due to their limited hearing abilities. The study highlights the importance of engaging visual, tactile, and movement senses in the aesthetic education process. The article also emphasizes the role of speech development in aesthetic education. Based on special pedagogical approaches, effective methods of aesthetic education for children with hearing impairments are recommended. This process not only supports their aesthetic development but also contributes to their moral and intellectual growth.

Keywords: children with hearing impairments, aesthetic education, artistic education, art, perception, speech development, special pedagogy.

KIRISH

Estetik tarbiya insonni barkamol shaxs qilib tarbiyalashning muhim qirralaridan biri hisoblanadi. Umumiy va maxsus pedagogikada estetik tarbiya deganda borliqqa (tabiatga, hayotga, mehnatga, san'atga) estetik munosabatni shakllantirishni, estetik his-tuyg'ularni tarbiyalashni tushuniladi. Badiiy tarbiya estetik tarbiyaning ajralmas qismi hisoblanadi va u san'at vositasida amalga oshiriladi. Bolalarni go'zallik olamiga oshno qilish, hayotdagi va san'atdagi go'zallikni ko'rishga va tushunishga o'rgatish bolalarning nafaqat estetik, balki axlokiy va aqliy rivojlanishiga ham yordam beradi. Maktabgacha surdopedagogika fani estetik tarbiyaning quyidagi vazifalarini belgilaydi: bolalarda estetik idrok, estetik xis –tuyg'ular va tushunchalarni rivojlantirish; badiiy didni tarbiyalash, badiiy qobiliyatni rivojlantirish, o'z fikrlarin va his-tuyg'ularini san'at vositasida ifodalash extiyojini tarbiyalash; estetik tarbiya bilan bog'liq holda nutqni rivojlantirish.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

A.A.Venger, M.Yu.Rau. G.U.Yashunskaya, Ye.F.Shersheneva, N.Bekmuratov, I.Kislisina, U.Fayzieva, F.Qodirovalarning ilmiy izlanishlari eshitishda nuksoni bulgan bolalarni estetik tarbiyalash muammolariga bag'ishlangan. Estetik tarbiya nazariyasiga muvofiq,

[1] Irina S. Lazarenko. *Estetik va nutqiy rivojlanishni shakllantirish metodlari*. – Moskva, 2016.

maktabgacha tarbiya muassasalari bolalarining tabiiy qobiliyatlaridan qat'iy nazar, ularni sa'atning barcha turlari bilan tanishtirishlari va badiiy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlanishini ta'minlashi zarur. Bolalarning badiiy ijodiyoti tasviriy san'at, musiqa, badiiy so'z, teatr kabi rang-barang turlarini o'z ichiga oladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning bilish jarayonining o'ziga hosligiva eshituvning sezilarli pasayishi ularning estetik tarbiyasini murakkablashtiradi.[2] AA.Venger, A.P.Gozova, T.V.Rozanova N.M.Solovevalarning psixologik tadqiqotlari, kar bolalarning ko'rish va taktil-vibrasiyani idrok qilish xususiyatlari eshitadigan tengdoshlarnikiga nisbatan orqada qolishi eshitmaslik va og'zaki nutqning kech shakllanishining oqibati deb ko'rsatmoqda. Xatti-harakatlarning, xususan mayda qo'l motorikasining orqada qolishi rasm solish malakalarining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Eshituv idrokining cheklanganligi bolalarni musiqani san'at janri sifatida anglash imkoniyatidan mahrum qiladi hamda kar va zaif eshituvchi maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqa tarbiyasiga o'ziga hoslikni baxsh etadi.

MUHOKAMA

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni estetik tarbiyalash masalasi ularning jismoniy va psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, estetik tarbiya vositasida bolalarning badiiy didi, san'atni anglash qobiliyati, ijodiy tafakkuri va hissiyati shakllanadi.[3] Surdopedagogika bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar (U.Y.Fayziyeva,) eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar estetik idrok va badiiy qobiliyatlarni shakllantirishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelishini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, eshituv cheklovlari tufayli bolalar ko'rish va taktil sezgilarga ko'proq tayanadilar. Shuning uchun ularning estetik tarbiyasini shakllantirishda ko'rish, harakat va sezgi organlari orqali ta'sir o'tkazish muhim ahamiyatga ega. Jumladan, rasm chizish, haykaltaroshlik, teatr o'yinlari va musiqa bilan bog'liq faoliyatlar eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning tasavvur va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, nutq va eshitish muammolari badiiy ifodalash imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu bois estetik tarbiya jarayonida multimodal yondashuv, ya'ni bir nechta sezgi kanallarini jalb etish muhim hisoblanadi.[4]

Badiiy ijodning barcha turlarini o'z ichiga olgan metodikalar bolalarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ishlab chiqilishi zarur. Ayniqsa, eshitish muammolari mavjud bolalar uchun musiqa tarbiyasini tashkil etishda vibratsiya va ritm sezgisini rivojlantirishga qaratilgan maxsus usullar samarali bo'lishi mumkin.

NATIJA

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni estetik tarbiyalash ularning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.[5] Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, san'at orqali tarbiya nafaqat badiiy qobiliyatlarni rivojlantirishga, balki bolalarning hissiy holati va kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Shuningdek, badiiy faoliyat orqali ularning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin.

---

[2] Natalya P. Goncharova. *Maxsus pedagogikada psixofiziologik rivojlanish*. – Moskva, 2010.
[3] Mariya V. Sokolova. *Inklyuziv ta'limda san'at orqali rivojlanish*. – Moskva, 2018
[4] Kornelya K. Tkachova. *Multisensor yondashuv va korreksion pedagogika*. – Moskva, 2005.
[5] Olga A. Ivanova. *Eshitish nuqsoni bo'lgan bolalarda estetik rivojlanish*. – Moskva, 2020.

Maktabgacha ta’lim muassasalarida eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda quyidagi xulosalar va tavsiyalarni keltirish mumkin:

1. Estetik tarbiyani differensial yondashuv asosida tashkil etish – har bir bolaning individual imkoniyatlarini inobatga olish zarur.
2. Ko‘rish, harakat va taktil sezgilarni jalb etgan holda san’at turlarini o‘qitish – bu bolalarning bilish jarayonlarini faol qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi.
3. Multimodal metodlarni qo‘llash – rasm, haykaltaroshlik, teatr va musiqa orqali bolalarning estetik idroki va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish lozim.
4. Ritm va vibratsiya asosida musiqa tarbiyasini yo‘lga qo‘yish – eshitish qobiliyati past bo‘lgan bolalar uchun tovushlarni jismonan his qilish muhim.
5. Surdopedagogika va logoped mutaxassislarining hamkorligi – estetik tarbiya jarayonida nutq va muloqotni rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratish lozim.

XULOSA

Eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarni estetik tarbiyalash ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va badiiy didini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday bolalar uchun san’at orqali tarbiya nafaqat estetik idrokni rivojlantiradi, balki hissiy va kommunikativ qobiliyatlarini ham mustahkamlaydi.

Eshituv qobiliyatining cheklanganligi ularning musiqa, teatr va badiiy ijod bilan shug‘ullanish jarayonini murakkablashtirsa ham, maxsus pedagogik metodlar yordamida bu qiyinchiliklarni bartaraf etish mumkin. Xususan, ko‘rish, harakat va taktil sezgilarga asoslangan yondashuvlar, vibratsiya va ritmni anglashni rivojlantirish kabi usullar badiiy tarbiyaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarning estetik tarbiyasini yo‘lga qo‘yishda:

A. Differensial va individual yondashuvlarni qo‘llash,
B. Ko‘rish va harakat sezgilari orqali san’atga qiziqishni shakllantirish,
C. Musiqa, rasm, teatr va haykaltaroshlik san’atidan foydalangan holda ijodiy faoliyatni rivojlantirish.
D. Surdopedagogika va logoped mutaxassislarining hamkorlikda ishlashi zarur bo‘ladi.

Ushbu tavsiyalar asosida olib borilgan ishlar bolalarning nafaqat badiiy didi va estetik idrokini rivojlantirishga, balki ularning jamiyatda to‘laqonli ishtirok etishiga ham katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Выготский Л.С. Дефект и сверхкомпенсация. // «Проблема дефектологии».
2. М., 1996. –С. 42.
3. Крыжановская Л.М. Психологическая коррекция в условиях инклюзивного
4. образования. Пособие для психологов и педагогов. – М.: «Владос», 2013. 83-б.
5. Maktablar hamma uchun – Save the children – 2002y. 20\23 bet
6. Pulatov Sh.N.Sankhya-ancient Indian philosophical school. //PUSTAK BHARATI
7. RESEARCH JOURNAL// JAN-June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1-2, 2020.
8. Xamidova, M. (2024). Methodology for Developing Active Civic Competence in Future Special Educators. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(10), 61-69.
9. Abdurakhmanova, S. (2024). INVOLVEMENT OF CHILDREN WITH DISABILITIES INTO INCLUSIVE EDUCATION. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research, 2(11), 75-77.